

УДК 373.3.016:811.161.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2024-1-54-207-214

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Собко Валентина Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: vsobko105@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1259-5091

У статті розкрито завдання, зміст, особливості підготовки майбутніх учителів до реалізації компетентнісного підходу в початковій мовній освіті; подано рекомендації щодо забезпечення належного рівня практично-методичних умінь студентів, необхідних для організації успішної діяльності учнів, спрямованої на формування предметних і ключових компетентностей у процесі навчання української мови. Обґрунтовано можливості формування в здобувачів вищої освіти вмінь співвідносити теоретичні лінгводидактичні знання з практикою навчання української мови в початковій школі на засадах компетентнісного підходу. Представлено завдання, зорієнтовані на моделювання уроків, використання типології вправ на різних етапах навчання, організацію дослідницької діяльності молодших школярів, роботи в команді. Приділено увагу підготовці студентів до формування в учнів предметних (мовної і мовленнєвої) та ключових (навчання впродовж життя, громадянських і соціальних) компетентностей. Запропоновано вправи і завдання, метою яких є підготовка майбутніх учителів до застосування традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання української мови, розвитку особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в навчальних і життєвих ситуаціях.

Ключові слова: українська мова, початкова мовна освіта, методика української мови, лінгводидактична підготовка, практично-методичні вміння, майбутні вчителі, початкова школа, компетентнісний підхід, ключові компетентності, предметні компетентності, мовно-мовленнєві вправи і завдання.

Постановка проблеми. Зміна цілей освіти на сучасному етапі розвитку суспільства зумовлює оновлення професійної підготовки вчителя початкових класів, спрямованої на впровадження компетентнісного підходу в освітній процес. У нормативних документах в галузі освіти («Педагогічна Конституція Європи» (2013 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), «Державний стандарт початкової освіти» (2018 р.), «Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» (2021 р.). та ін.) закладено підґрунтя підвищення якості національної освіти, і вищої педагогічної зокрема.

У Педагогічній Конституції Європи зазначається, що центром педагогічної освіти та різних форм підготовки педагога у її рамках є формування особистості вчителя – людини високого рівня освіти, загальнокультурної підготовки, високих духовних і моральних якостей, здатного до навчання та виховання дітей, молоді та студентів відповідно до вимог ХХІ століття [8]. У документі наголошується, що «найважливіша компетентність педагога ХХІ століття – забезпечити навчальне середовище, яке сприяє благополуччю кожної дитини і формує її багатий духовний світ» [8].

У Державному стандарті початкової освіти вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності [13, с. 4].

Серед спеціальних (фахових) компетентностей у стандарті вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти значне місце відводиться формуванню здатності до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти, і мовно-літературної зокрема [12]. Тому підготовка майбутнього вчителя початкових класів до реалізації компетентнісного підходу у процесі навчання молодших школярів української мови є важливим складником його професійної компетентності

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз науково-методичної літератури показав, що підготовка професійно компетентного вчителя в умовах гуманізації і технологізації педагогічної освіти є одним із актуальних завдань і предметом наукових досліджень учених, спрямованих на визначення сутності поняття «професійна компетентність учителя» (Т. Довга, М. Євтух, І. Зязюн, О. Комар, А. Маркова, С. Якименко та ін.), розкриття особливостей професійної підготовки вчителя початкової школи (А. Алексюк, Н. Бібік, В. Бондар, М. Вашуленко, С. Гончаренко, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.), педагогічне й методичне обґрунтування технологічного підходу до навчання (О. Горошкіна, О. Падалка, О. Пехота, Л. Пирожено, О. Пометун та ін.).

Проблеми застосування компетентнісного підходу в освітньому процесі досліджували Н. Бібік, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Зимня, І. Єрмаков, А. Маркова, Л. Мацько, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Попова, І. Родигіна, О. Савченко, О. Семенов та ін.

Аналіз наукових праць засвідчує, що основним орієнтиром модернізації освіти вченими визнано компетентнісний підхід – теоретично обґрунтована система ідей, принципів та пов'язаних із ними способів та форм практичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, яка спрямована на становлення та розвиток життєвої компетентності й компетенцій учня, набуття ним досвіду самостійного і творчого вирішення життєвих проблем, набуття та успішне виконання соціальних ролей [4, с. 30].

Горошкіна О., Бондаренко Н., Попова Л. зазначають, що «компетентнісний підхід спрямований на забезпечення якості освіти відповідно до потреб сучасного суспільства, що корелюється як із потребами особистості учня інтегруватися в соціум, так і з потребами суспільства використати особистісний потенціал людини» [3, с. 5].

Значне місце у загальному змісті початкової освіти займає курс української мови (мови навчання), оскільки вона є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Дослідник проблем теорії і методики навчання української мови в початковій школі М. Вашуленко наголошує, що саме від умінь і навичок з рідної мови (читати, запитувати і відповідати, розповідати, переказувати почуте й прочитане, висловлювати свої думки усно й письмово) залежатимуть успіхи школяра в оволодінні знаннями з усіх інших предметів, зростання його загального розвитку, підвищення культурного рівня [1]. Тому важливим складником професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів є підготовка його до реалізації компетентнісного підходу у процесі навчання молодших школярів української мови.

Мета статті – розкрити окремі аспекти методики підготовки майбутнього вчителя до реалізації компетентнісного підходу у початковому курсу української мови, апробованої нами у процесі опанування студентами методики навчання української мови.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин визначено формування комунікативної, читацької та інших компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися нею в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [13, с. 6].

Особливості реалізації компетентнісного підходу у початковій мовній освіті розкривали В. Бадер, М. Вашуленко, О. Вишник, Н. Грона, І. Гудзик, Г. Демидчик, С. Дубовик, Т. Зенченко, А. Зимульдінова, О. Мельничайко, К. Пономарьова, Н. Ростікус, О. Шрамко та ін.

У дослідженні послуговуємося таким визначенням поняття компетентність: «інтегрована здатність особистості, набута в процесі навчання, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці (О. Савченко) [11, с. 137]. Важливими є висновки вченої про компетентнісний підхід як забезпечення результативно-діяльнісної освіти, що сприяє зосередженості вчителя та учнів на результативній складовій навчання, підвищує можливості для практично орієнтованої освіти, мотивації дітей до навчання [11, с. 142 - 143].

Орієнтувалися на висновки О. Горошкіної, Н. Бондаренко, Л. Попової про те, що компетентність – це власний досвід суб'єкта навчання, здобутий у процесі навчання, самонавчання, саморозвитку під керівництвом педагога-майстра, а компетентнісний підхід забезпечує, посилення прикладного характеру мовної освіти, що уможлиблює використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі [3, с. 5–6].

Для нашого дослідження важливим є визначення комунікативної компетентності К. Пономарьової: «Комунікативна компетентність молодшого школяра виявляється у здатності спілкуватися з людьми різного віку і статусу, розуміти й відтворювати сприйняту на слух та прочитану інформацію, змістовно й грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формах, вільно володіти мовою в різних навчальних та життєвих ситуаціях [10].

Компетентнісний підхід, що відповідає вимогам сучасності й оновленому змісту освіти, націлює процес навчання української мови на формування в учнів ключових (комунікативної, соціокультурної, уміння вчитися) і предметної (мовної) компетентностей. Тому система професійної підготовки майбутніх учителів потребує вдосконалення шляхом інтенсифікації процесу формування методичних компетентностей, що ґрунтується на таких принципах: соціокультурного й особистісно орієнтованого підходів, багатоканального сприйняття інформації, оптимізації навчальної діяльності.

Провідну роль у професійній підготовці майбутніх учителів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі (українська мова) Державного стандарту початкової освіти відіграє курс «Методика навчання української мови». Зміст навчальної дисципліни спрямовано на оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями, уміннями і навичками, необхідними для організації освітнього процесу на уроках української мови

/ української мови і літератури в 1–4 класах. Її зміст розроблено з урахуванням викликів сьогодення, положень Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту початкової освіти, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» та компетентнісного підходу до підготовки майбутніх фахівців.

Відповідно до програми курсу [6] нами визначено мету дисципліни: забезпечити належний рівень теоретичних знань студентів з методики навчання української мови в початкових класах на сучасному етапі розвитку школи, а також формування практично-методичних умінь, необхідних для вирішення актуальних проблем мовної освіти учнів початкової школи відповідно до державних і європейських стандартів на основі компетентнісного підходу, сприяти розвитку професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів, інтересу до творчої педагогічної діяльності.

Реалізація мети навчальної дисципліни передбачає виконання таких завдань:

- ознайомити здобувачів освіти з теорією і методикою навчання української мови як педагогічною наукою;
- забезпечити опанування майбутніми вчителями початкових класів шкільних програм і підручників з української мови / української мови та читання, нових нормативних документів у галузі початкової мовної освіти, закономірностей формування у здобувачів початкової освіти предметних і ключових компетентностей;
- забезпечити оволодіння студентами методикою навчання української мови відповідно до змістових ліній Державного стандарту початкової освіти і розділів курсу у чинних програмах;
- забезпечити оволодіння здобувачами вищої педагогічної освіти методикою формування в учнів системи початкових уявлень і понять із фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису, прийомами ознайомлення школярів з найважливішими нормами української літературної мови та правопису і здійснення на цій основі мовленнєвого розвитку дітей, піднесення їхньої мовно-мовленнєвої культури;
- підготувати майбутніх учителів до самостійного й осмисленого вирішення питань навчання, виховання і розвитку молодших школярів, навчати співвідносити теоретичні знання з практикою навчання української мови на засадах компетентнісного підходу;
- підготувати студентів до моделювання уроків усіх типів і структур у школі першого ступеня у контексті Концепції «Нова українська школа»;
- формувати у здобувачів освіти уміння, необхідні для подальшого вивчення теорії і практики навчання і виховання молодших школярів, для критичної самооцінки й узагальнення власного досвіду роботи, вивчення інноваційного педагогічного досвіду;
- озброювати майбутніх учителів прийомami підвищення виховного впливу мови як навчального предмета на особистість учня, інтенсивного цілеспрямованого розвитку пізнавальних можливостей учнів;
- розвивати у майбутніх фахівців початкової освіти високу пізнавальну активність, залучати їх до науково-дослідної роботи [6.] .

Підготовку вчителя до практичної навчально-виховної діяльності у початковій мовній освіті як динамічного поєднання етичних цінностей і когнітивних, метакогнітивних, міжособистісних і практичних умінь та навичок спрямовували на формування у майбутніх спеціалістів таких **умінь**:

- осмислювати основні концептуальні засади мовної освіти в Україні, ідеї, закладені в змісті та структурі чинних програм з української мови для початкових класів;
- формувати у молодших школярів предметні і ключові компетентності відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти;
- проводити методичний аналіз матеріалу, що вивчатиметься, а саме: встановлювати наступність і перспективність у його опрацюванні, співвідношення між теоретичним матеріалом і практичними уміньми, диференціювати матеріал за ступенем складності його засвоєння, виділяти в ньому головне;
- працювати з підручниками й посібниками, а також із періодикою, уміло використовувати дидактичні можливості методичного апарату навчальної книги, її рубрикацію, умовні позначення, питання і завдання, ілюстративний матеріал, вправи для реалізації компетентнісного підходу ;
- здійснювати моделювання освітнього процесу;
- розробляти плани-конспекти занять, формулювати мету, визначати цілі й завдання різних форм навчання учнів, добирати дидактичний матеріал, систему компетентнісно орієнтованих завдань, прогнозувати пізнавальну діяльність молодших школярів;
- використовувати ефективні методи і прийоми навчання мови, оптимально використовувати засоби навчання, виходячи зі специфіки матеріалу, що вивчається, і з конкретного контингенту учнів;
- упроваджувати компетентнісний, особистісно-орієнтований і технологічний підходи у процесі реалізації мети початкової мовної освіти.

Навчальна дисципліна має прикладний характер і відіграє важливу роль у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів української мови, у цілеспрямованому формуванні у студентів комунікативної компетентності, яка є інтегративною за своєю сутністю, а отже – надзвичайно важливою, професійно необхідною, ключовою, загальних і фахових компетентностей.

Інформаційний обсяг курсу «Методика навчання української мови» становить 3 змістові модулі: 1. Методика навчання грамоти. 2. Методика розвитку усного і писемного мовлення. 3. Методика вивчення мовної теорії.

Освітній процес передбачає комбінування теоретичної та практичної підготовки. Змістовий і технологічний складники підготовки майбутніх учителів до формування предметних і ключових компетентностей молодших школярів у початковому курсі української мови реалізуються через навчальну, самостійну та науково-дослідницьку роботу студентів.

Теоретичний блок спрямовано на оволодіння матеріалом тем курсу та передбачає лекції, наукові бесіди, повідомлення, консультації, огляди навчально-методичних джерел на засадах студентоцентрованого підходу. Розгляд теоретичного матеріалу з кожного розділу методики здійснювався з урахуванням компетентнісного підходу.

На лекціях як основному виду навчальних занять, призначених для логічно завершеного, науково обґрунтованого, послідовного і систематизованого викладу певного наукового або науково-методичного питання, висвітлюємо основні питання впровадження компетентнісного підходу у процес навчання української (відповідно до розділів робочої програми дисципліни), зокрема: компетентність і компетенції у результатах початкової мовної освіти; особливості змісту нових навчальних програм з української мови для 1 – 4 класів; компетентнісний підхід у навчанні грамоти першокласників; компетентнісний підхід у системі вивчення мовної теорії; методика формування комунікативної компетентності молодших школярів та ін.

З метою спонукання майбутніх фахівців до навчальної самостійної діяльності щодо оволодіння визначеним лекційним матеріалом, до постійного пошуку нових знань використовували інтерактивні прийоми: підготовка інформаційних повідомлень, міні-лекцій, доповідей з мультимедійним супроводом тощо.

Практичний блок містить завдання практичних занять, виконання яких формує здатності: формувати в учнів систему початкових уявлень і понять із фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису на компетентнісних засадах; ознайомлювати школярів із найважливішими нормами української літературної мови та правопису, формувати їхню мовно-мовленнєву культуру; моделювати уроки української мови з використанням сучасних інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій; здійснювати аналіз та самоаналіз проведених занять; проєктувати траєкторії формування комунікативної та ключових компетентностей молодших школярів; обмінюватися професійною інформацією, дискутувати.

Самостійна робота над навчальною дисципліною охоплює: поглиблене вивчення окремих тем/питань, що передбачені програмою; поглиблене вивчення літератури на певну тему та пошук додаткової інформації; систематизацію вивченого матеріалу; опрацювання та підготовку огляду опублікованих у фахових та інших виданнях статей; створення власного навчально-методичного забезпечення курсу методики навчання української мови, необхідного для організації успішної діяльності учнів, спрямованої на формування предметних і ключових компетентностей.

Розглянемо окремі аспекти підготовки майбутніх учителів до реалізації компетентнісного підходу у початковій мовній освіті.

Пропонуємо види організації діяльності студентів на практичних і лабораторних заняттях для забезпечення належного рівня практично-методичних умінь майбутніх учителів, необхідних для організації успішної діяльності учнів, спрямованої на формування предметних і ключових компетентностей у процесі навчання української мови. Зауважимо, що такі види роботи нами апробовано під час опрацювання матеріалу різних змістових модулів.

1. Обговорення визначених питань на основі опрацювання теоретичного матеріалу:

- Головні завдання початкового етапу мовно-літературної освіти.
- Особливості організації освітнього середовища у 1 класі в умовах Нової української школи.
- Реалізація компетентнісного підходу в навчанні здобувачів початкової освіти української мови.
- Компетентнісний підхід у навчанні грамоти першокласників.
- Головна ідея Нової української школи – компетентнісне навчання (робота в групах; розкриття особливостей навчання української мови за напрямками: «Робота в команді», «Дослідження і вміння вчитися», «Емоційний інтелект і вміння спілкуватися», «Інтегроване навчання» та ін.).
- Навчатися з набором «Лего» цікаво, весело і легко.

2. Підготовка студентами інформаційних повідомлень про теоретико-методичні засади навчання молодших школярів української мови:

- Компетентнісний підхід у початковій ланці освіти: теоретичні засади.
- Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм з української мови для початкової школи.
- Робота з розвитку усного мовлення молодших школярів (удосконалення звуковимови; збагачення, уточнення й активізація словникового запасу; удосконалення граматичної будови усного мовлення; робота над культурою мовлення і спілкування).
- Інтегровані уроки навчання української мови і читання.
- Пріоритети в навчанні грамоти першокласників Нової української школи.

- Способи мотивування молодших школярів до навчання української мови.
- Вимоги до уроків української мови (навчання грамоти; розвитку мовлення; дослідження мовних явищ).
- Конструювання і моделювання на уроках української мови в Новій українській школі.
- Формування моано-мовленнєвої компетентності молодших школярів засобами дидактичної гри.

3. Аналіз відвіданих уроків (переглянутих відеоуроків) за поданим планом. Висвітлення особливостей формування в учнів комунікативної та ключових (уміння вчитися, громадянських і соціальних) компетентностей.

- Аналіз планів-конспектів уроків різних видів (за змістом) та різних типів (за основною дидактичною метою): визначення їхньої структури, аналіз пропонованих методів і прийомів роботи на уроці: тема, мета уроку, його тип; ефективність пропонованих видів роботи на різних етапах уроку; дидактичні матеріали, ефективність їх використання; передбачувана методика формування предметних і ключових компетентностей.

4. Добір завдань для опрацювання навчального матеріалу змістових ліній: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Подасмо приклади завдань для реалізації компетентного підходу у процесі реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа», яка «передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти» [13, с.193].

Пропонуємо компетентісно орієнтовані завдання для сприймання учнями й обговорення змісту чека з магазину:

- Прочитати. Знайти інформацію, коли зроблено покупку (дата, час)? Скільки днів пройшло від дати покупки?
- Записати назви товарів.
- Розказати правила поведінки в магазині.
- Порівняти ціну товарів. Визначити, які товари необхідно було купити насамперед.
- Розіграти сценку «Покупець – продавець».

Завдання такого типу, як показує дослідження, сприяють формуванню в учнів різних компетентностей: мовної і мовленнєвої, уміння вчитися, соціальної.

5. Добір вправ та завдань для роботи над збагаченням і активізацією словникового запасу учнів (орієнтовна тематика: «Батьківщина», «Рідний край», «Сім'я», «Громадські місця»).

6. Розроблення умов і ходу дидактичної гри (за вибором студента) для роботи над словом: «Малюємо осінь (зиму, весну, літо)»; «Коли це буває?»; «Як це навпаки?»; «Вітаємо матусю» та ін.

7. Розроблення фрагментів уроків (відповідно до розділів програми) з використанням дидактичних матеріалів, наочних посібників, мультимедійних засобів; презентації фрагментів уроків, обґрунтування доцільності відповідної організації пізнавальної діяльності учнів на компетентнісних засадах.

8. Тренування студентів у проведенні етапів уроку за складеними конспектами. Обґрунтування пропонованої методики реалізації мети.

Виконання різних видів роботи на практичних/лабораторних заняттях, як підтверджує дослідження, створює широкий спектр використання набутих знань на практиці, комфортні умови для продуктивно-творчої діяльності, можливості для реалізації атмосфери діалогу і співробітництва, стимулює застосування інформаційно-комунікаційних технологій, сприяє переростанню пізнавального інтересу студентів у професійний інтерес до навчання української мови у початковій школі.

Завдання курсу методики навчання української мови полягає в тому, щоб студенти опанували суму необхідних професійних знань, умінь і навичок, ознайомилися з планомірною роботою з розвитку усного і писемного мовлення учнів, навчилися використовувати здобуті знання для формування мовно-мовленнєвої компетентності особистості, що виявляється в оволодінні знаннями про мову і сформованості умінь користуватися нею, багатством її виражальних засобів залежно від мети та умов спілкування.

Майбутні фахівці мають можливість ознайомитися з комунікативними методами розвитку мовлення, що ґрунтуються на комунікативній функції мови, з новітніми науковими досягненнями впровадження компетентного підходу у розвиток усного і писемного мовлення, шляхами розв'язання проблеми сучасною наукою і практикою, засвоюють основні методичні підходи до навчання школярів дотримуватися усталених норм щодо культури мовлення і спілкування.

Реалізації основних завдань із підготовки студентів до формування комунікативної компетентності учнів відповідно до вимог програми сприяє виконання різноманітних завдань у практичній навчально-мовленнєвій діяльності, зокрема:

1. Розроблення методичних завдань до поданого мовного матеріалу (слів, речень, текстів) для вироблення в учнів здатності будувати усні і письмові зв'язні висловлювання (тексти) різних типів; обґрунтування доцільності запропонованої діяльності.

2. Добір сюжетно-рольових ігор, що передбачають проговорення заученого або імпровізованого висловлювання, створення навчально-мовленнєвих ситуацій, які спонукали б учнів до ведення діалогу, до безпосередніх висловлювань, наприклад:

1. Сюжетно-рольова гра «У бібліотеці».

Місце дії: у бібліотеці. *Співрозмовники:* бібліотекар, читачі. *Слова ввічливості:* вітання, звернення, запитання, прохання, порада, подяка, прощання.

Мовленнєва ситуація: Уяви, що ти прийшов/прийшла до бібліотеки, щоб повернути прочитану книгу і взяти нову для читання. Яка розмова може відбутися між бібліотекарем і читачем?

2. Сюжетно-рольова гра «Ми – пішоходи».

Місце дії: на вулиці. *Співрозмовники:* поліцейський, пішоходи. *Слова ввічливості:* вітання, звернення, запитання, подяка, прощання.

Мовленнєва ситуація: Загорілось червоне світло світлофора, машин немає, твій друг/твоя подруга пропонує: «Ми встигнемо перебігти». Які твої дії?

3. Сюжетно-рольова гра «Розмова по телефону».

Місце дії: у квартирі. *Співрозмовники:* однокласники, батьки. *Слова ввічливості:* вітання, звернення, запитання, привітання, прохання, подяка, прощання.

Мовленнєва ситуація: Ти вирішив / вирішила зателефонувати другу / подрузі і поцікавитися, чого його / її не було у школі. Який діалог може відбуватися між вами ?

3. Добір вправ і завдань для удосконалення культури мовлення учнів засобами роботи над словами ввічливості.

1. Інтерактивний прийом «Незакінчене речення».

– Доповни правила спілкування по телефону.

Телефонуйте не дуже ...

Запитуйте ...

Слухайте...

Відповідайте...

Розмовляйте ...

Слова для довідки (за потреби): уважно і зацікавлено; рано і пізно; коротко і зрозуміло; чітко і голосно; ввічливо і доброзичливо.

2. Інтерактивний прийом «Мікрофон».

– Уявіть, що вас запросили у країну ввічливих слів. Продемонструйте жителям країни, що ви знаєте слова ввічливості: вітання, побажання, прохання, вибачення та ін.

Дослідження підтверджує, що розроблення студентами компетентісно орієнтованих завдань забезпечує їх підготовку до формування в учнів мовно-мовленнєвої компетентності, а також ключових: умінь вчитися, громадянських і соціальних.

4. Аналіз відеозаписів і конспектів уроків української мови щодо навчання молодших школярів складати зв'язні висловлювання (розповідь, опис, міркування, есе).

У процесі вивчення курсу, як переконує досвід, необхідно домогтися, щоб студенти засвоїли основний підхід (ідею діяльності): успіх роботи вчителя буде залежати, по-перше, від уваги до слова, загальної ерудиції і, по-друге, від різноманітної, цікавої, науково обґрунтованої мовленнєвої практики дітей під керівництвом учителя.

Висновки. Проведене дослідження переконує, що підготовка студентів до упровадження компетентнісного підходу у початкову мовну освіту потребує глибокого засвоєння теоретичних знань з методики навчання української мови на основі поєднання лекційних та практичних (лабораторних) занять із самостійною роботою, розв'язання проблемних питань компетентнісного навчання, упровадження в освітній процес інтерактивного типу організації діяльності, методів інформаційного пошуку, формування у майбутніх учителів прагнень до професійної самореалізації в новітньому соціокультурному просторі.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Основа», 2019. 192 с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.
3. Горшкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
4. Компетентнісний підхід у неперервній освіті : колективна монографія / за науковою редакцією І. Г. Єрмакова. Донецьк : Каштан, 2012. 260 с.
5. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів : монографія / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. 312 с.
6. Методика навчання української мови: Програма навчальної дисципліни. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 36 с.
7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / pid zag. red. N. M. Bibik. Київ : Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.

8. Педагогічна Конституція Європи. Преамбула. *Вища освіта України*. 2013. № 3. С. 111–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_17.
9. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. С. 15–24.
10. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
11. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
12. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 № 367. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
13. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.
14. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти : дайджест 1 / укл. О. В. Онопрієнко. Донецьк : Каштан, 2011. 98 с.

TRAINING FUTURE TEACHERS TO IMPLEMENT A COMPETENCY-BASED APPROACH IN PRIMARY LANGUAGE EDUCATION

Sobko Valentyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Theory and Methods of Primary Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The article deals with the problem of the competence approach implementation in primary language education – the formation of key and subject competencies of primary school pupils as an important condition for mastering the language as a means of communication, the development of personal qualities of a person, the ability to independently acquire new knowledge and solve educational and vital tasks.*

The essence of key competencies (fluency in the state language, lifelong learning, civic and social) and subject ones (linguistic and speech) in the structure of the key communicative competence is revealed; the content of the work on the mentioned competences is determined in the paper.

The linguistic and didactic possibilities of the competence approach implementation are substantiated in the process of researching linguistic phenomena in two aspects: pupils' assimilation of the available and necessary amount of language knowledge and the development of speaking activity skills.

Purpose. *The author proposed exercises and tasks, the purpose of which is the competence approach implementation in the process of learning the Ukrainian language, pupils' mastery of the most important functional components of the language system (word, sentence, text), the use of language phenomena by primary school pupils in the process of speaking in accordance with the aim and conditions of communication; linguistic and speaking exercises are presented, aimed at enriching the vocabulary of primary school pupils, developing interest and attention to the native word, striving to improve their speaking.*

Results. *The recommendations on forming some components of civic and social competences are given (the ability to act in life situations according to social norms and rules, to realize themselves as citizens of Ukraine; to know state and Ukrainian national symbols, traditions, national holidays, etiquette rules of communication) in Ukrainian language lessons.*

Conclusion. *The study convinces us that preparing students for the implementation of a competence-based approach in primary language education requires a deep mastery of theoretical knowledge of the methods of teaching the Ukrainian language based on a combination of lectures and practical (laboratory) classes with independent work, solving problematic issues of competence-based learning, introducing an interactive type of activity organization, methods of information retrieval into the educational process, forming future teachers' aspirations for professional self-realization in the modern world.*

Key words: *primary school language education, Ukrainian language, key competences, subject language and speech competence, competence approach, primary education pupils, language and speaking exercises.*

References

1. Bader, V. I. (2013). *Rozvytok usnoho i pysemnoho movlennia molodshchyykh shkolariv. 1–4 klasu. [Development of primary school pupils' oral and written speaking. 1-st – 4-th forms]*. Donetsk: VDBV «DONBAS». [in Ukrainian].
2. Baibara, T. M. (2011). *Kompetentnisnyi pidkhid v pochatkovii lantsi osvity: teoretychni zasady [Competence approach in primary education: theoretical basis]. Formuvannia kliuchovykh i predmetnykh kompetentnostei molodshchyykh shkolariv u navchalnomu protsesi: teoretychni aspekty - Formation of key and subject competencies of primary school pupils in the educational process: theoretical aspects*. Donetsk, Kashtan, 31 – 41 [in Ukrainian].
3. Vashulenko, M. S. (2019). *Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia intehrovanoho kursu «ukrainska mova» u 1–2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu [New Ukrainian school: teaching*

methodology of the integrated course "the Ukrainian language" in the 1-2-nd forms of general secondary education institutions based on the competence approach]. K, Vydavnychiy dim «Osnova». [in Ukrainian].

4. Vashulenko, M. S. (2018). *Ukrainska mova i movlennia v pochatkovii shkoli* [Ukrainian language and speech in primary school]. Kyiv: "Osvita". [in Ukrainian].

5. *Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Large interpretive dictionary of the Ukrainian language] (2005). Kyiv – Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].

6. Horoshkina, O. M., Bondarenko, N. V., Popova, L. O. (2020). *Metodyka kompetentnisno oriietovanoho navchannia ukrainskoi movy uchniv litseiu na rivni standartu* [Methodology of competency-oriented teaching of the Ukrainian language for lyceum students at the standard level]. Kyiv: CONVI PRINT. [in Ukrainian].

7. *Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity. Typovi osviti prohramy dlia zakl. zahalnoi serednoi osvity: 1–2 klasy* [State standard of primary education. Typical educational programs for general secondary education: 1–2 grades.] . (2018). Kyiv: TD «OSVITA-CENTR+», 92 – 121. [in Ukrainian].

8. *Kompetentnisnyi pidkhid u neperervnii osviti: kolektyvna monohrafiia* [Competency approach in continuing education: collective monograph]. (2012).. Donetsk: Kashtan. [in Ukrainian].

9. *Nova ukrainska shkola: poradyk dlia vchytelia* (2017). [New Ukrainian school: a teacher's guide]. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady». [in Ukrainian].

10. Pometun, O. I. (2004). *Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain* [Theory and practice of consistent implementation of the competence approach in the experience of foreign countries]. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektivy - Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives*. Kyiv : K. I. S., 15–24. [in Ukrainian].

11. Ponomarova, K. I. (2020). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy*. [Formation of primary school pupils' communicative competence in the process of learning the Ukrainian language]. Kyiv: CONVI PRINT. [in Ukrainian].

12. Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoï osvity* [Didactics of primary education]. Kyiv: Gramota. [in Ukrainian].

13. Savchenko, O. Ya. (2014). *Uminnia vchytysia – kliuchova kompetentnist molodshoho shkoliara*. [The ability to learn is the key competence of a primary school pupil]. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

14. *Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy*. [Typical educational programs for general secondary education: 1–2 and 3–4 grades] (2019). Kyiv: Vydavnytstvo «Svitoch». [in Ukrainian].

Отримано редакцією 25.03.2024 р.

УДК: 373.2.015.31:159.922.73-053.4

DOI: 10.31376/2410-0897-2024-1-54-214-222

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Руденський Ростислав Євгенович

аспірант 3-го року навчання, асистент

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

e-mail: rost.rudenskiy@tnpu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-5890-6276

У статті вказано, що спрямованість дітей, їхня активність є ключовим аспектом у набутті досвіду пізнання навколишнього світу, готовності до його творчого перетворення, інтерпретації. З'ясовано, що сутність пізнавальної активності старших дошкільників можна визначити через систему понять: «пізнавальна додіяльнісна активність», спрямована на здійснення «пізнавальної діяльності» за допомогою системи «пізнавальних дій». Визначено, що пізнавальна активність старших дошкільників – це вид загальної соціальної діяльності особистості дитини 6(7) року життя, яка формується в різних видах діяльності, ними збагачується, ускладнюється і переходить від менш до більш якісного рівня у формі реальної (функціонуючої) та потенційної (ситуативної). Охарактеризовано структурні компоненти пізнавальної активності старших дошкільників: мотиваційний, цільовий та інструментальний.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, діти старшого дошкільного віку, структура пізнавальної активності, пізнавальні дії, пізнавальний інтерес, пізнавальна активність.

Постановка проблеми. Визнання обов'язковості охоплення дошкільною освітою старших дошкільників на законодавчому рівні свідчить про те, що національна система освіти активно розвивається, створюючи умови для всебічного гармонійного розвитку особистості дитини. Це зумовлює підґрунтя для забезпечення принципу наступності й неперервності у здобутті освіти, а значить і врахування у початковій школі досвіду дітей, набутого у дошкільному дитинстві. Зміст і обсяг цього досвіду неоднаковий у дітей шостого і сьомого років життя, оскільки зумовлюються багатьма факторами, як-от: відвідуванням закладу дошкільної освіти лише у старшому дошкільному віці чи з періоду 3(4) років, здібностями дітей, їх задатками, талантами й нахилами, віковими анатомо-фізіологічними й психологічними особливостями розвитку й ін. У період старшого дошкільного віку в дітей спостерігається різний характер активності і